

SHAXSGA YO'NALTIRILGAN O'QITISH KONSEPSIYASINING PEDAGOGIK MOHIYATI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Karimov Mansur Davlatnazarovich

Osiyo xalqaro universiteti magistranti Email: mansurkarimov0090@gmail.com

Annotatsiya: Sun'iy intellekt (SI) raqamli ta'limni tubdan o'zgartirdi va real vaqt rejimida individual o'quvchi profillariga moslashadigan shaxsiylashtirilgan va ma'lumotlarga asoslangan ta'lim tajribasini yaratdi. Ushbu tizimli sharh nazorat ostida va nazorat qilinmaydigan o'qitish, mustahkamlash o'qitish (RL) va multimodal ma'lumotlarni integratsiyalashga urg'u berib, SI yordamida moslashuvchan ta'lim texnologiyalarini o'rganadi., nazorat qilinmaydigan klasterlash usullari esa xulq-atvor naqshlarini ochib beradi. Mustahkamlash o'qitish o'quvchi avtonomiyasini rivojlantirish uchun dinamik kontent ketma-ketligini ta'minlaydi. Biroq, model talqin qilinishi, ma'lumotlar maxfiyligi, algoritmik noto'g'rilik va kengaytirilishi, ayniqsa kam resursli sharoitlarda muhim muammolar saqlanib qolmoqda. Ushbu sharh shaxsiylashtirilgan ta'limda SI ning kengayib borayotgan ta'sirini ta'kidlaydi va tushuntirilishi mumkin bo'lgan SI (XAI), modulli tizim dizaynlari va madaniy sezgir ramkalarni o'z ichiga olgan kelajakdagi tadqiqot yo'nalishlarini belgilaydi.

Kalit so'zlar: Sun'iy intellekt, individual ta'lim, moslashuvchan ta'lim tizimlari, Mashinali o'qitish, Ta'limni tahlil qilish, klassik pedagogika, "faol maktab" konsepsiyasi,

Аннотация: Искусственный интеллект (ИИ) коренным образом изменил цифровое образование и создал персонализированный, основанный на данных образовательный опыт, адаптирующийся к индивидуальным профилям учащихся в режиме реального времени. Данный систематический обзор исследует адаптивные образовательные технологии с использованием ИИ, уделяя особое внимание обучению с учителем и без учителя, обучению с подкреплением (RL) и интеграции мультимодальных данных. Методы кластеризации без учителя выявляют поведенческие паттерны. Обучение с подкреплением обеспечивает динамическое секвенирование контента для развития автономности учащихся. Однако сохраняются существенные проблемы интерпретируемости модели, конфиденциальности данных, алгоритмической предвзятости и масштабируемости, особенно в условиях ограниченных ресурсов. Данный обзор подчеркивает растущее влияние ИИ на персонализированное обучение и определяет будущие направления исследований, включающие объяснимый ИИ (XAI), модульные архитектуры систем и культурно-чувствительные рамки.

Ключевые слова: Искусственный интеллект, Персонализированное обучение, Адаптивные системы обучения, Машинное обучение, Аналитика обучения, Классическая педагогика, Концепция «активной школы»

Annotation: Artificial Intelligence (AI) has fundamentally transformed digital education, creating personalized, data-driven learning experiences that adapt to individual student profiles in real-time. This systematic review explores AI-powered adaptive learning technologies, with emphasis on supervised and unsupervised learning, reinforcement learning (RL), and multimodal data integration. Unsupervised clustering methods reveal behavioral patterns. Reinforcement learning enables dynamic content sequencing to foster student autonomy. However, significant challenges persist regarding model interpretability, data privacy, algorithmic bias, and scalability, particularly in resource-constrained settings. This review highlights AI's expanding impact on personalized education and delineates future research directions encompassing Explainable AI (XAI), modular system designs, and culturally sensitive frameworks.

Keywords: Artificial Intelligence, Personalized learning, Adaptive learning systems, Machine Learning, Learning Analytics, Classical pedagogy, Active school concept

KIRISH

Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyotida shaxsga yo'naltirilgan ta'lim paradigmasi yetakchi o'rinni egallaydi. Bu yondashuv ta'limning asosiy maqsadini har bir o'quvchining shaxsiy salohiyatini maksimal darajada ro'yobga chiqarish, uning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda rivojlantirish sifatida belgilaydi. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish konsepsiyasining shakllanishi uzoq tarixiy rivojlanish jarayonining natijasidir va hozirgi kunda u pedagogik bilimlarning muhim tarkibiy qismiga aylangan.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim – bu ta'lim jarayonining shaxs shakllanishiga, uning individual xususiyatlarini rivojlantirishiga, shaxsiy tajribasini shakllantirish va boyitishga qaratilgan pedagogik faoliyatning tizimli yondashuvidir. Ushbu ta'lim modelida o'quvchi passiv bilim qabul qiluvchi emas, balki bilimlarni faol izlovchi, mustaqil o'rganuvchi va o'z ta'lim yo'lini loyihalash qobiliyatiga ega shaxs sifatida qaraladi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning nazariy asoslarini o'rganish uchun uning rivojlanish tarixini ko'rib chiqish zarur. Pedagogika tarixida shaxs masalasiga turlicha yondashuvlar mavjud bo'lgan. Qadimgi dunyo faylasuflaridan boshlab, har bir davr o'z zamoni kontekstida shaxs shakllanishi muammolarini ko'rib chiqqan. Tarixiy jihatdan shaxsga yo'naltirilgan ta'limning rivojlanishida bir necha muhim bosqichlarni ajratish mumkin: Antik davr (miloddan avvalgi V-IV asrlar). Antik Yunonistonda Sokrat, Platon va Aristotel shaxsni rivojlantirish g'oyalarini ilgari surdilar. Sokratning mayevtika usuli (so'rovlar orqali bilimga yetaklash) o'quvchining faol intellektual faoliyatiga asoslangan edi. Platon o'zining "Davlat" asarida har

bir kishining tabiiy qobiliyatlarini hisobga olgan holda ta'lim berish zarurligini ta'kidlagan. Aristotel esa shaxsning garmomik rivojlanishi g'oyasini ilgari surdi.

Uyg'onish davri (XIV-XVI asrlar). Ushbu davrda gumanistik g'oyalar keng tarqaldi. Vittorino da Feltre o'zining "Quvonch uyi" maktabida individual yondashuvni amalga oshirdi. Erazm Rotterdamskiy har bir bolaning o'ziga xos xususiyatlarini e'tiborga olish zarurligini ta'kidlagan. Mishel Monten esa "Bolani bosh qoldirmasdan, uni to'ldirish kerak" printsiptini ilgari surdi.

XVII-XVIII asrlar – Yangi davr pedagogikasi. Jan-Jak Russo "Emil yoki ta'lim haqida" asarida bolaning tabiiy rivojlanishi g'oyasini ilgari surdi va ta'limning bolaning tabiatiga mos bo'lishi kerakligini ta'kidladi. Iogann Genrix Pestalotstsi elementar ta'lim nazariyasini ishlab chiqdi va har bir bolaning individual xususiyatlariga e'tibor berish zarurligini asosladi. XIX asr – Klassik pedagogika davri. Iogann Fridrix Gerbart ilmiy pedagogikaning asoslarini yaratdi va o'qitishning ko'p bosqichli tizimini ishlab chiqdi. Adolf Disterveg esa rivojlantiruvchi ta'lim g'oyalarini ilgari surdi va o'quvchining faol pozitsiyasini ta'kidladi. K.D. Ushinskiy rus pedagogikasida milliy ta'lim tizimini yaratdi va shaxsni har tomonlama rivojlantirishning ahamiyatini asosladi. XX asr boshlari – "Yangi ta'lim" harakati. Jon Dyui pragmatik pedagogika asoslarini yaratdi va "faol maktab" konsepsiyasini ishlab chiqdi. Mariya Montessori o'zining pedagogik tizimida bolaning mustaqilligini, individual rivojlanish tezligini va maxsus yaratilgan muhitni ta'kidladi. Selesten Frene esa o'quvchi ijodkorligini va hamkorlikda o'rganishni e'tiborga olgan pedagogik texnologiyalarni ishlab chiqdi. XX asrning ikkinchi yarmi – Gumanistik pedagogika. Karl Rogers shaxsga yo'naltirilgan psixoterapiya printsiplarini ta'limga tatbiq etdi va "student-markazlashgan o'qitish" konsepsiyasini yaratdi. Abraham Maslou ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasi asosida o'z-o'zini ro'yobga chiqarish g'oyasini ishlab chiqdi. Sh.A. Amonashvili gumanistik pedagogika tamoyillarini amaliyotda amalga oshirdi va "hamkorlik pedagogikasi" g'oyasini rivojlantirdi. XXI asr – Raqamli davr va sun'iy intellekt. Hozirgi kunda shaxsga yo'naltirilgan ta'lim yangi texnologiyalar, xususan sun'iy intellekt imkoniyatlari bilan boyitilmoqda. Adaptiv ta'lim tizimlari, individual ta'lim traektoriyalari, personallashtirilgan kontentlar bugungi kunning dolzarb yo'nalishlaridir. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning pedagogik mohiyati quyidagi asosiy komponentlarni o'z ichiga oladi:

O'quvchining sub'ektiv pozitsiyasi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchi ta'lim jarayonining faol ishtirokchisi, o'z ta'limiga mas'ul shaxs sifatida qaraladi. Bu yondashuv o'quvchining ichki motivatsiyasini oshiradi, mustaqillik va mas'uliyat hissini rivojlantiradi. Individual rivojlanish traektoriyasi. Har bir o'quvchi o'zining qobiliyatlari, qiziqishlari va o'rganish tezligiga mos ravishda individual ta'lim yo'lini bosib o'tadi. Bu pedagogning vazifasini murakkablashtiradi, lekin ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Shaxsiy tajriba va uning ahamiyati.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchining mavjud shaxsiy tajribasiga tayanadi va uni yangi bilimlar bilan boyitadi. Bu yondashuv bilimlarni real hayot bilan bog'lash imkonini beradi va o'rganish motivatsiyasini oshiradi. O'zaro hamkorlik va hurmat. Pedagog va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlar hamkorlik, o'zaro hurmat va ishonch asosida quriladi.

Pedagog nafaqat bilim beruvchi, balki yo'l boshlovchi, maslahatchi va qo'llab-quvvatlovchi rolini o'ynaydi. Rivojlantiruvchi muhit. Ta'lim muhiti har bir o'quvchining salohiyatini ochishga, ijodiy faoliyatga, o'z-o'zini namoyon etishga yordam beradigan tarzda tashkil etiladi. Zamonaviy pedagogik adabiyotlarda shaxsga yo'naltirilgan ta'limning bir necha asosiy yondashuvlari ta'kidlanadi: I.S. Yakimanskaya konsepsiyasi.

Yakimanskaya shaxsga yo'naltirilgan ta'limni ta'lim mazmuni, usullari va shakllarini har bir o'quvchining sub'ektiv tajribasiga moslashtiradigan tizim sifatida belgilaydi. Uning konsepsiyasida o'quvchining sub'ektiv tajribasi ta'limning asosiy manbai hisoblanadi. V.V. Serikov yondashuvi.

Serikov shaxsiy-rivojlantiruvchi ta'lim kontsepsiyasini ishlab chiqdi. U shaxsiy tajribani pedagogik maqsad va ta'lim natijasi sifatida ko'rib chiqadi. Serikovning fikricha, shaxsga yo'naltirilgan ta'lim o'quvchiga shaxsiy ahamiyatga ega bo'lgan faoliyatni amalga oshirish imkoniyatini yaratishi kerak.

E.V. Bondarevskaya modeli. Bondarevskaya madaniy-meros asosida qurilgan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim konsepsiyasini taklif etadi. Uning yondashuvida o'quvchi madaniyat sub'ekti sifatida qaraladi va ta'lim madaniy tajribani o'zlashtirish jarayoni sifatida tushuniladi. V.A. Petrovsky yondashuvi. Petrovsky shaxsga yo'naltirilgan ta'limni variantli ta'lim tizimi asosida amalga oshirish zarurligini asoslaydi. U har bir o'quvchi o'z imkoniyatlari va qiziqishlariga mos ta'lim variantini tanlash huquqiga ega bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning asosiy prinsiplari quyidagilardan iborat:

- Sub'ektivlik prinsipi – o'quvchini ta'lim jarayonining faol sub'ekti sifatida e'tirof etish, uning tashabbusi va mustaqilligini qo'llab-quvvatlash;
- Individuallashtirish prinsipi – har bir o'quvchining individual xususiyatlarini, qobiliyatlarini va ehtiyojlarini hisobga olish;
- Variantlik prinsipi – ta'lim mazmuni, usullari va shakllarining xilma-xilligini ta'minlash, o'quvchiga tanlov imkoniyatini berish;
- Refleksivlik prinsipi – o'quvchining o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va tartibga solish qobiliyatini rivojlantirish;
- Madaniyatshunoslik prinsipi – ta'limni madaniyat kontekstida amalga oshirish, madaniy qadriyatlarni shakllantirishga e'tibor berish;
- Hamkorlik prinsipi – pedagog va o'quvchi, o'quvchilar o'rtasida hamkorlik munosabatlarini o'rnatish.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limning samaradorligi bir qator omillarga bog'liq:
Pedagogning kasbiy tayyorgarligi.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'limni amalga oshirish uchun pedagog maxsus bilimlar, ko'nikmalar va kompetentsiyalarga ega bo'lishi kerak. Bu pedagogik diagnostika, individual o'quv rejalarini loyihalash, turli o'qitish usullarini qo'llash, o'quvchilar bilan hamkorlik qilish ko'nikmalarini o'z ichiga oladi. Moddiy-texnik ta'minot.

Shaxsga yo'naltirilgan ta'lim turli ta'lim resurslari, zamonaviy texnologiyalar va moslashuvchan ta'lim muhitini talab qiladi. Bunga zamonaviy o'quv materiallari, raqamli resurslar, turli faoliyat turlari uchun joy kiradi.

Metodologik qo'llab-quvvatlash. Ta'lim muassasasida shaxsga yo'naltirilgan yondashuvni amalga oshirish uchun mos metodologik tizim yaratilishi kerak. Bu individual ta'lim dasturlari, diagnostika vositalari, monitoring tizimi va boshqalarni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-psixologik muhit.

Ta'lim muassasasida har bir o'quvchining shaxsiyatiga hurmat qiladigan, uning individual xususiyatlarini qadrlaydigan va rivojlanishga yordam beradigan ijtimoiy-psixologik muhit yaratilishi muhim ahamiyatga ega.

Xulosa qilib aytganda, shaxsga yo'naltirilgan o'qitish konsepsiyasi uzoq tarixiy rivojlanish natijasidir va zamonaviy pedagogikaning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

Ushbu yondashuv o'quvchining shaxsiy potentsialini maksimal darajada ro'yobga chiqarishga qaratilgan va har bir o'quvchining individual xususiyatlarini hisobga olishni ta'minlaydi.

Sun'iy intellekt texnologiyalarining rivojlanishi shaxsga yo'naltirilgan ta'limni yanada samarali amalga oshirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

ADABIYOTLAR:

1. Amonashvili Sh.A. Shaxsga yo'naltirilgan pedagogika asoslari. – M.: Pedagogika, 2005. – 280 b.
2. Bondarevskaya E.V. Madaniyatga asoslangan shaxsga yo'naltirilgan ta'lim // Pedagogika. – 2002. – №4. – B. 3-9.
3. Bloom B.S. The 2 Sigma Problem: The Search for Methods of Group Instruction as Effective as One-to-One Tutoring // Educational Researcher. – 1984. – Vol. 13, No. 6. – P. 4-16.
4. Hattie J. Visible Learning: A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. – London: Routledge, 2009. – 378 p.
5. Holmes W., Bialik M., Fadel C. Artificial Intelligence in Education: Promises and Implications for Teaching and Learning. – Center for Curriculum Redesign, 2019. – 120 p.

6. HolonIQ. Global EdTech Market to Reach \$404B by 2025 // Market Report, 2021.
7. Luckin R., Holmes W., Griffiths M., Forcier L.B. Intelligence Unleashed: An Argument for AI in Education. – London: Pearson, 2016. – 50 p.

